

SIGNALEMENT

Arbeidsmigratie

Bezint eer gij begint

Tijdens de verkenning *Toekomst voor Werk–Werk voor Toekomst* kwam arbeidsmigratie als één van de oplossingen vaak op de gesprekstafel. Is arbeidsmigratie de oplossing om de vele vacatures die er zijn te vullen? Het is een oplossing die niet zo simpel is als vaak wordt gepresenteerd. Daarom is het van belang om breder naar het vraagstuk te kijken dan de arbeidsmigranten te zien als “handjes” die we tekortkomen. Met andere woorden: bezint eer gij begint.

Arbeidsmigratie; waar hebben wij het dan over?

Dé arbeidsmigrant bestaat niet. In onderzoek wordt er vaak onderscheid gemaakt tussen de arbeidsmigrant die laag- of ongeschoold werk verricht en de kennismigrant. Maar daarnaast zijn er studiemigranten, vluchtelingen en is er migratie door gezinshereniging die ook allemaal een bijdrage leveren aan de samenleving met werk (betaald en onbetaald).

Binnen deze verschillende groepen is er ook diversiteit in type mensen, type werk en verblijfsduur. De arbeidsmigranten die laag- of ongeschoold werk verrichten, zijn vaak EU-burgers. Die maken gebruik van het vrije verkeer van personen binnen de EU. Binnen deze groep zitten grote verschillen in verblijfsduur (short-, mid- en longstay). Er zijn ook arbeidsmigranten van buiten de EU die laag- of ongeschoold werk verrichten. Dergelijke arbeidsmigranten hebben formeel een tewerkstellingsvergunning nodig om hier te mogen werken. Maar regelmatig komt het voor dat arbeidsmigranten van buiten de EU hier zonder zo'n vergunning werken. Op de website van de Rijksoverheid is te lezen dat de Nederlandse Arbeidsinspectie tijdens controles constateerde dat dit relatief veel voorkomt in de tuinbouw-, horeca- en bouwsector.

Behalve de arbeidsmigranten die laag of ongeschoold werk verrichten, zijn er ook arbeidsmigranten die juist hooggeschoold, specialistisch werk doen. Dan wordt meestal gesproken over kennismigranten. Volgens het CBS zijn dit arbeidsmigranten met een inkomen conform het IND-salariscriterium. Voor iemand van 30 jaar of ouder is dit in 2024 € 5.331,- bruto per maand.

De verblijfsduur van arbeidsmigranten in Nederland is verschillend voor alle typen arbeidsmigranten (laag- en onge-

In dit signalement brengt Trendbureau elementen in beeld die helpen bij het breder kijken én voor het gesprek over de toekomst van werk in Overijssel. Die toekomst vraagt om een nieuw gesprek. Een gesprek dat niet gaat, zoals nu, over de vraag hoe de beroepsbevolking zich kan aanpassen aan het werk dat gedaan moet worden, maar gaat over de vraag hoe het werk zich kan aanpassen aan de bevolking die beschikbaar is om het werk te doen.

schoold werk en kenniswerkers). Van belang is om te realiseren dat het hier om de geregistreerde arbeidsmigranten gaat. Van de aanwezige arbeidsmigranten registreren zich 45-66% blijkt uit verschillende onderzoeken. Arbeidsmigranten verblijven voor een korte, middellange of langere termijn. Bij aanvang van de werkzaamheden is dit voor arbeidsmigranten ook vaak niet duidelijk. Daarnaast is er ook vaak sprake van circulatie waarbij arbeidsmigranten voor een bepaalde periode weer teruggaan naar hun land van herkomst en daarna weer terugkomen. Dit geldt met name voor arbeidsmigranten uit EU-landen.

Aantal langer (> 1 jaar) verblijvende arbeidsmigranten dat in Overijssel werkt

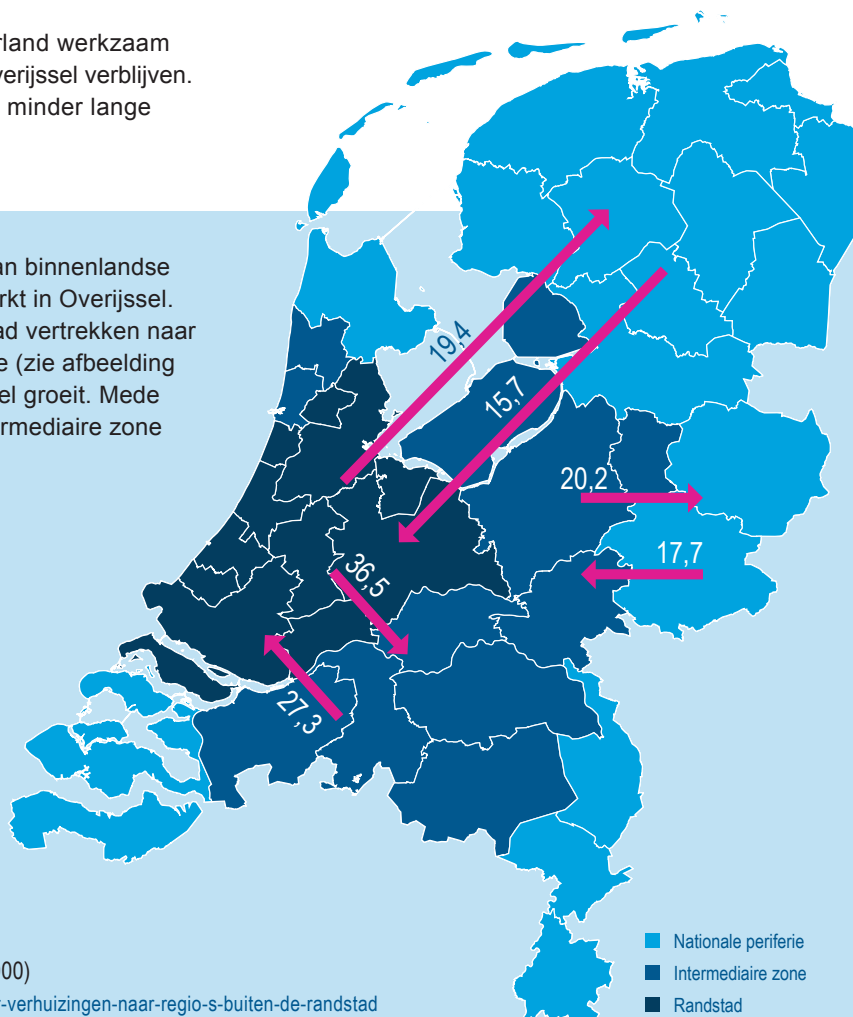
Jaar	Aantal nieuwe arbeidsmigranten	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar	5 jaar	6 jaar
2011	5.680	32%	23%	34%	27%	23%	21%
2012	3.340	60%	39%	28%	22%	19%	
2013	3.350	59%	38%	29%	24%		
2014	6.500	57%	40%	31%			
2015	4.830	55%	36%				
2016	5.750	52%					
2017	7.580						

Bron: Decisio (2019), op basis van CBS Microdata

Bovenstaande tabel geeft weer hoe lang arbeidsmigranten (laag- en ongeschoold werk en kenniswerkers) in Overijssel verblijven. Daarin is te zien dat 21% van de in 2011 gearriveerde arbeidsmigranten na zes jaar nog in Overijssel werkt. Het is niet bekend of de arbeidsmigranten die niet meer in

Overijssel werken ergens anders in Nederland werkzaam zijn of niet meer werken maar nog wel in Overijssel verblijven. Van studiemigranten is bekend dat zij een minder lange verblijfsduur hebben in Nederland.

Naast (arbeids)migratie is er ook sprake van binnenlandse migratie die invloed heeft op de arbeidsmarkt in Overijssel. Er zijn meer mensen die vanuit de Randstad vertrekken naar de intermediaire zone en nationale periferie (zie afbeelding hiernaast). Het aantal inwoners in Overijssel groeit. Mede door de trek vanuit de Randstad en de intermediaire zone naar de nationale periferie.

Verhuisde personen, april t/m december 2020 (x 1 000)

Bron: CBS, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/08/meer-verhuizingen-naar-regio-s-buiten-de-randstad>

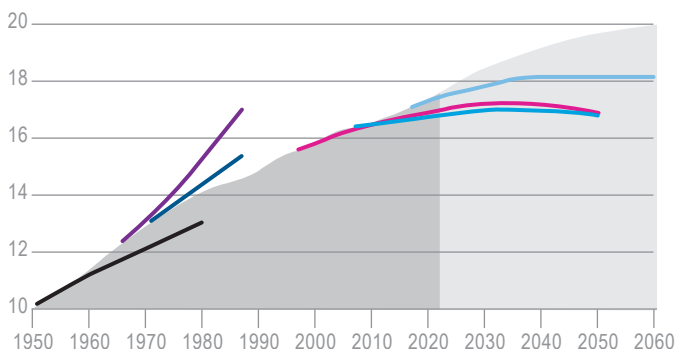
Migratie en Vergrijzing

Een veel gehoord argument is dat arbeidsmigranten nodig zijn om de vergrijzing tegen te gaan. We hebben in Nederland een steeds lager geboortecijfer en de Nederlanders leven langer. Dat wordt dubbele vergrijzing genoemd. Het aandeel van de totale bevolking dat onderdeel is van de beroepsbevolking (15-75 jaar) krimpt. Doordat arbeidsmigranten in de leeftijdscategorie van de beroepsbevolking vallen, heeft immigratie de afgelopen jaren een dempend effect gehad op de vergrijzing.

Volgens Hein de Haas is het een “heel onrealistisch idee” dat migratie dé oplossing is voor de vergrijzing. Het compenseren van de demografische effecten vraagt namelijk zeer hoge aantallen immigranten die, volgens De Haas, “totaal onrealistisch en politiek onacceptabel” zouden zijn. In het boek *Hoe migratie echt werkt* geeft hij het voorbeeld van Duitsland. Om daar het vergrijzingseffect volledig te voorkomen, zijn er 3,4 miljoen immigranten per jaar nodig. Dit is meer dan tien keer zoveel als het huidige totaal aantal immigranten (asiel-, arbeid- en gezinsmigratie).

Bevolkingsomvang (x miljoen)

Enkele prognoses versus waarneming op het terrein van de bevolkingsomvang (in miljoenen), 1950 - 2022 / Bron: CBS en Keilman (1990)

■ waarneming — prognose 1950 — prognose 1996
 ■ prognose 2021 — prognose 1965 — prognose 2006
 — prognose 1970 — prognose 2016

Bron: Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, (2024). Gematigde groei - Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, Den Haag

Werk dat Nederlanders niet kunnen of willen moet wel gedaan worden in Nederland

Een ander argument dat vaak wordt gebruikt in relatie tot arbeidsmigratie is dat arbeidsmigranten bereid zijn werk te verrichten dat Nederlanders niet kunnen of willen uitvoeren. Dat suggereert dat het werk is dat wel in Nederland uitgevoerd moet worden. Dat laatste deel van de zin wordt meestal niet hardop uitgesproken, terwijl dit wel een wezenlijk onderdeel is van het nieuwe gesprek. Daarin is de vraag leidend; welk werk is noodzakelijk om de Overijsselse samenleving draaiende te houden? Om die vraag te beantwoorden, is het nodig om gezamenlijk een beeld te vormen over wat voor samenleving wij willen zijn. Van daaruit kunnen we kijken naar welke economie daarbij passend is om zo te komen tot het beantwoorden van de vraag welk werk noodzakelijk is.

Het aanbod van goedkope arbeid in de wereld neemt af, terwijl de vraag in de wereld toeneemt

Dit is een lastig gesprek, omdat we op allerlei terreinen tegen grenzen aan lopen. Denk aan de woningopgave, energietransitie en de wateropgave. Dit heeft direct of indirect gevolgen voor economische ontwikkelingen en de vraag naar arbeid.

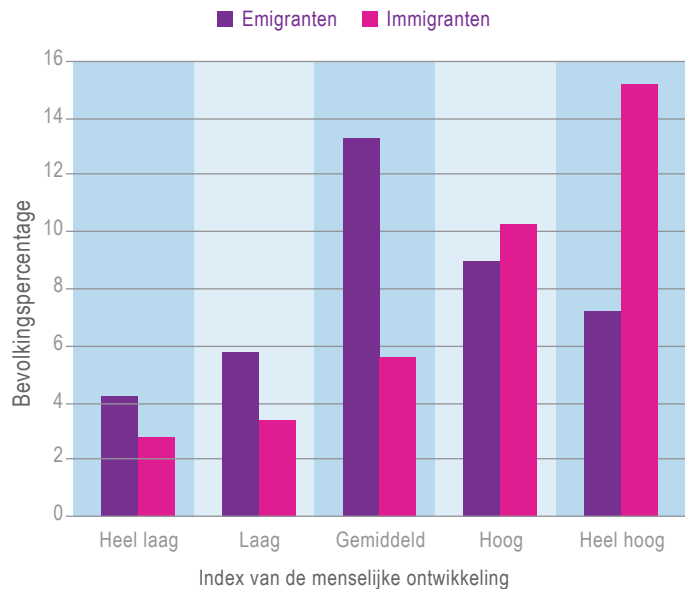
Daarnaast is het goed te realiseren dat er nu te eenvoudig van wordt uitgegaan dat de hele wereld graag in het westen wil wonen en werken. Dat mag nu zo lijken, maar dat kan snel veranderen. Het aanbod van goedkope arbeid in de wereld neemt af, terwijl de vraag in de wereld toeneemt. Nu al trekken immigranten naar andere werelddelen zoals de Golf, China, India en Latijns-Amerika. Ons Westerse-perspectief, de aantrekkende werking van het Westen op de rest van de wereld, komt in de toekomst mogelijk niet overeen met de

Arbeidsmigratie is te sturen

In het debat wordt vaak de suggestie gewekt dat arbeidsmigratie goed te sturen is. Zo zijn er voorstellen om arbeidsmigranten te selecteren op basis van type werk, duur en type mensen.

In de praktijk blijkt dat toch vaak anders te werken. Hein de Haas noemt de arbeidsvraag als drijvende kracht achter migratie ook wel de 'Olifant in de kamer' van het migratie-

realiteit. Dus zelfs als er hier veel werk is maar geen mensen die het willen doen, is het maar de vraag of er op de langere termijn mensen van elders zijn die het voor 'ons' zouden willen opknappen.

Bron: <https://heindehaas.blogspot.com/2011/05/development-leads-to-more-migration.html>

Bovenstaand diagram laat zien dat wanneer landen zich ontwikkelen (gezondheid, economisch en onderwijs) de migratie uit deze landen toeneemt. Maar er is een omslagpunt. Herkomstlanden die zich blijven ontwikkelen, wat extra wordt versterkt door het inkomen dat in het buitenland wordt verdiend, veranderen op den duur in bestemmingslanden.

debat. Wanneer er vraag is naar goedkope arbeidskrachten komen er ook arbeidskrachten via allerlei wegen. De arbeidsvraag bepaalt een groot gedeelte van de immigratie. Dit is zichtbaar tijdens economische recessies. Dan is er minder instroom van migranten.

Het overgrote deel van immigratie is legale immigratie die voortkomt uit de vraag naar arbeid in bestemmingslanden. Ook de Staatscommissie Demografische ontwikkeling 2050 vraagt aandacht voor de aantrekkende werking op arbeidsmigranten door de vraag in Nederland naar arbeidskrachten.

Bij toetreding van andere landen tot de EU kan dat leiden tot meer arbeidsmigratie, omdat ook zij gebruik kunnen maken van het vrij verkeer van personen en diensten binnen de EU. Maar als er in de herkomstlanden een even grote vraag is naar werknemers (bijvoorbeeld door toenemende vergrijzing in die landen zelf), prefereren de meeste mensen toch om werk dicht bij huis te zoeken.

Arbeidsmigratie is minder te sturen dan vaak wordt gedacht

Tegelijkertijd lijken politieke besluiten om de instroom van immigranten te beperken de instroom alleen maar te vergroten. Dit blijkt uit de toename van immigranten in Amerika (na opschorting van het vrije personenverkeer) en in het Verenigd Koninkrijk (na de Brexit). Muren, hekken, wateren en immigratierestricties leiden niet tot minder immigratie. Er zijn vier onbedoelde effecten van restricties die de immigratie van arbeidsmigranten tegen proberen te gaan. Als **eerste** zullen arbeidsmigranten andere manieren zoeken om een land binnen te komen door gebruik te maken van mogelijkheden via gezins-, asiel-, of illegale migratie. Als **tweede** is het van belang te realiseren dat migratieroutes

constant worden verlegd. Wanneer de route via bepaalde landen niet meer mogelijk is, worden andere routes gevonden. Het **derde** onbedoelde effect van immigratierestrictie is dat wanneer de verwachting is dat er restricties worden gesteld dit voor extra veel immigratie zorgt op basis van een 'nu of nooit-gevoel'. Zo worden migratiegolven veroorzaakt. Als **vierde** onbedoeld effect beperken de immigratierestricties de mogelijkheid voor arbeidsmigranten om tijdelijk terug te keren naar hun herkomstland. Die restricties maken dat arbeidsmigranten zich permanent moeten vestigen.

Arbeidsmigratie is minder te sturen dan vaak wordt gedacht. Daarom is het ook van belang om met elkaar te spreken over hoe wij, in Overijssel, als samenleving willen omgaan met de arbeidsmigranten die er zijn en die in de toekomst zullen komen. Zo had het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (Commissie Roemer) als uitgangspunt; we moeten arbeidsmigranten behandelen als gelijkwaardige en volwaardige deelnemers van onze samenleving. Dat betekent dat zij ook recht hebben op goede huisvesting (passend bij hun behoeften ook op het gebied van verblijfsduur, vrijetijdsbesteding, etc.), zorg, onderwijs en sociale zekerheid. Maar ook gelden voor hen dezelfde voorwaarden als het gaat over loon en arbeidsomstandigheden.

Arbeidsmigratie is een verdienenmodel

Op dit moment is het zo dat de baten van arbeidsmigratie voor private ondernemingen zijn terwijl de lasten voor de samenleving niet in rekening worden gebracht. Rits de Boer vroeg in het jaarverslag 2021 van de Nederlandse Arbeidsinspectie aandacht voor de positie van arbeidsmigranten in Nederland.

Het verdienenmodel rond arbeidsmigratie kenmerkt zich door arbeid te benaderen als bulkgoed

(Rits de Boer, inspecteur-generaal Nederlandse Arbeidsinspectie)

LINK

<https://www.nlarbeidsinspectie.nl/nederlandse-arbeidsinspectie/publicaties/jaarverslagen/2022/05/09/jaarverslag-2021>

In januari 2024 gaf ook Agnes Jongerius in het Europees Parlement aan dat wij een overschot hebben aan slecht werk. Zij benoemde in het debat over werk dat we doen alsof arbeidsmigranten per kilo te bestellen zijn.

LINK

https://www.linkedin.com/posts/agnes-jongerius-62a20b64_je-kan-geen-arbeidsmigranten-per-kilo-bestellen-activity-7153430706294046720-8cv8?utm_source=share&utm_medium=member_desktop

In de regio komt alles samen

Gemeenten en provincie hebben zeer weinig invloed op de komst van arbeidsmigranten naar Nederland. Zolang er vraag is naar arbeidskrachten kunnen mensen uit de EU in Overijssel komen werken door het vrij verkeer van mensen en diensten. Maar binnen de grenzen van gemeenten en provincie komen de vraagstukken rondom arbeidsmigratie zoals wonen, zorg en economische ontwikkelingen wel allemaal samen. Arbeidsmigranten hebben passende woonruimte nodig, worden ziek en hebben dan zorg nodig. Of ze komen met hun gezin en hun kinderen hebben onderwijs nodig. Het zijn sectoren waar al tekorten zijn. Dit aspect wordt vaak vergeten wanneer arbeidsmigratie als dé oplossing wordt gepresenteerd. Naast die basisbehoeften hebben arbeidsmigranten ook, net als iedereen, de behoefte om een sociaal leven te

onderhouden en te ontspannen in hun vrije tijd. Dat maakt dat provincie en gemeenten moeten nadenken over hoe zij invulling willen geven vanuit de invloed die zij wel hebben. Gemeenten worden namelijk ook geconfronteerd met de over-

last als bij verkamering, waarbij te veel arbeidsmigranten een te kleine woning moeten delen. Of wanneer arbeidsmigranten hun woonruimte verliezen doordat die is gekoppeld aan hun werkgever en zij op straat worden gezet wanneer het werk stopt.

De Commissie Roemer doet in het rapport 'Geen tweedegradersburgers' aanbevelingen om arbeidsmigranten meer te beschermen. Hierin ligt een grotere rol voor de overheid. Naast certificering van uitzendbureaus en handhaving (één van de belangrijkste aanbevelingen), zijn er ook aanbevelingen voor decentrale overheden.

Binnen de grenzen van gemeenten en provincie komen de vraagstukken rondom arbeidsmigratie allemaal samen

Een van die aanbevelingen is dat provincie en gemeenten structureel beleid ontwikkelen rondom arbeidsmigratie en daarvoor ook verantwoordelijkheid afleggen. Hiervoor ziet de Commissie Roemer een aanjaagrol voor provincies. Dit beleid rondom arbeidsmigratievraagstukken kan als afspraak worden opgenomen in het Interbestuurlijk Programma.

Verder lezen

Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten (Commissie Roemer)

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/10/30/tweede-advies-aanjaagteam-bescherming-arbeidsmigranten>

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/12/01/szw-jaarrapportage-arbeidsmigranten-2023>

Onderzoek Companen en Decisio i.o.v. Provincie Overijssel

2020: https://decisio.nl/wp-content/uploads/Provincie-Overijssel_Onderzoek-huisvesting-arbeidsmigranten_20012020.pdf

Hein de Haas, Hoe migratie echt werkt

<https://open.spotify.com/episode/6SpweoHbjHXQpHKv6HXKRS?si=LBC7jMd0TriJvHaeFuFn8g>

Daarnaast doet de commissie de aanbeveling dat het rijk, provincie en gemeenten stimuleert om meer huisvesting voor arbeidsmigranten te realiseren. Dit alles in regionaal verband om waterbedeecten zoveel als mogelijk te voorkomen.

De commissie adviseert gemeenten en provincie om beleid te ontwikkelen op arbeidsmigratie en hierin het perspectief van de arbeidsmigrant mee te nemen. Daarnaast kunnen gemeenten bij besluitvorming over nieuwe of uitbreiding van bedrijvigheid de huisvesting van arbeidsmigranten laten meewegen. Het ondersteuningsteam arbeidsmigranten van de VNG werkt op dit moment aan een bedrijfseffectrapportage die gemeenten inzicht geeft bij nieuwe of uitbreiding van bedrijvigheid of fatsoenlijke huisvesting in de regio mogelijk is.

Om arbeidsmigranten meer onderdeel te maken van de samenleving, is het advies van de Commissie Roemer, kunnen gemeenten voorzieningen op het gebied van inburgering en integratie openstellen voor arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten kunnen bij aanvang van de werkzaamheden niet de verwachting hebben dat zij zich voor langere tijd of zelfs permanent zullen vestigen in Nederland. In het verleden hadden de gastarbeiders ook niet die verwachting. Het kan zinvol zijn om arbeidsmigranten wel de mogelijkheid te bieden om zich sociaal te integreren en de Nederlandse taal te leren.

Rapport Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050

<https://www.staatscommissie2050.nl/documenten/rapporten/2024/01/15/index>

Barrièremodel bescherming kwetsbare arbeidsmigranten

https://vng.nl/sites/default/files/2023-12/bescherming_kwetsbare_arbeidsmigranten.pdf

We merken er niets van, Tien inspirerende voorbeelden van goede huisvesting voor arbeidsmigranten

<https://flexwonen.nl/wp-content/uploads/2022/05/publicatie-We-merken-er-niets-van-mei-2022.pdf>

Informatie vanuit het Rijk over buitenlandse werknemers

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/buitenlandse-werknemers>